

Оскільки гнучке мислення поєднує розуміння, адаптацію й інновацію, емпатію і комунікативність його можна розглядати і як філософську стратегію життя у світі змін.

Варто вказати і на те, що концепція гнучкого мислення ставить цілий ряд питань, що потребують філософського, наукового, психологічного, культурологічного осмислення, зокрема це і проблема істини, ціннісної саморефлексії, проблема інтерпретації, цифрові мережі і штучний інтелект як простір когнітивного розширення і викликів, проблема гри та інновації в культурі, етичний вимір гнучкості.

Література

1. Dewey J. How We Think Dover Publications, 2003. 240 p.
2. Ortega y Gasset José What Is Philosophy? Norton, 1961. 252 p.
3. Де Боно Е. Бічне мислення. Креативність крок за кроком / пер. С. Гірник. Київ : Наш Формат, 2018.
4. Млодінов Л. Гнучке мислення: як адаптуватися до мінливого світу / пер. з англ. О. Захарченко. Харків : Віват, 2021.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-578-8-41>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОСФЕРИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЛЮДСЬКОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ В УМОВАХ ПОСТПРАВДИ

Шоріна Т. Г.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри політології, соціології та філософії
Державний університет «Київський авіаційний інститут»
м. Київ, Україна*

Стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) та цифрових технологій актуалізує глибокі філософські питання щодо природи свідомості, свободи волі та суб'єктності. У контексті філософської антропології та філософії культури особливого значення набуває аналіз агентності ШІ, оскільки його вплив поширюється не лише на комунікативні практики, а й на структуру людського досвіду, самоусвідомлення та способи орієнтації у світі. Формування глобального інформаційного середовища – інфосфери створює умови, за яких здатність людини

до критичного мислення та розрізнення правди суттєво послаблюється. В атмосфері постправди, алгоритмічного впливу та цілеспрямованих стратегій держав і корпорацій людина опиняється у вразливому становищі перед маніпуляціями, що й зумовлює необхідність осмислення як агентності ШІ, так і антропологічної вразливості сучасної людини.

Агентність – це один із центральних термінів в дослідженнях штучного інтелекту та когнітивних наук. У технічному сенсі агент – це система, здатна діяти автономно, адаптуватися і досягати поставлених цілей. Проте у філософській традиції агентність пов'язана з гуманітарними категоріями: свідомістю, рефлексією, наміром, моральною відповідальністю.

Саме тому сучасні дослідження наголошують на необхідності чіткого розмежування між технічною та філософською агентністю. Так, у роботі Брінне Бент [1, с. 403–413] доводиться, що термін **agent** у сфері ШІ «зазнав настільки широкого та розмитого використання», що втрачає методологічну точність, і потрібне його концептуального переозначення [1, с. 403]. Дослідниця пропонує відноситися до агентності ШІ як до *поведінкової властивості*, а не до суб'єктної здатності, відмежовуючи її від людського суб'єктного статусу.

Філософія дії, починаючи від Аристотеля і до сучасної аналітичної традиції, розглядає суб'єкта як носія наміру та моральної відповідальності. ШІ, навпаки, позбавлений внутрішнього досвіду та автономного цілепокладання. Поведінка моделей – це результат обробки даних, а не прояв внутрішнього наміру чи свідомості. Аналогічної позиції дотримуються сучасні дослідники Анджей Порембський і Якуб Фігура. Вони наголошують що «свідоме ШІ» як філософська можливість на сьогодні не має підстав, оскільки жодна наявна архітектура не демонструє ознак феноменальної свідомості або інтенціональності, що стоїть за рядками символів, згенерованими LLM [2, с. 8]. Вони вказують на відомі умови, які чітко розрізняють несвідомі об'єкти від свідомих об'єктів: наприклад, відчуття відокремленості від простору (яке виходить за межі здатності уникати перешкод і стін), сенсорне сприйняття, інтенціальність, мислення в ментальних образах, самореференційність та наявність самоусвідомлення [2, с. 3]. Жодна з сучасних архітектур ШІ, включно з LLM, не демонструє цих якостей. Отже, агентність ШІ – це функціональна автономія, але не суб'єктність. Ця відмінність є ключовою для розуміння культурних і соціальних ризиків.

Згідно з дискурсом філософської антропології свідомість людини характеризується не процесом обчислення. Свідомість є фундаментальним способом, яким людина співвідносить себе зі своїм предметом

та світом загалом. Людська здатність до смислотворення, морального вибору, емпатії та рефлексії становить те, що в філософській культурі визначається як суб'єктність.

На відміну від алгоритмів, людина здатна вийти за межі поточного контексту, критично осмислити власні інтенції та сформувані нові смисли. Ця здатність є джерелом як її вразливості, так і свободи. Саме вона робить культуру нескінченним процесом осмислення й зміни світу, а не просто обробкою інформації. Однак ця унікальна суб'єктність стикається сьогодні з низкою загроз, зумовлених становленням нового культурного середовища – інфосфери. Ключовим викликом є епістемічна криза, яка проявляється у стані постправди. Звернемося до цих понять.

Поняття інфосфери у трактуванні Л. Флоріді позначає середовище, в якому інформаційні структури, люди, алгоритми і цифрові об'єкти взаємодіють у гібридних формах. У наших дослідженнях [3: 4] вже підкреслювалося, що інфосфера не обмежується цифровим простором: це всеохопне середовище, яке формує нову метафізику культури і новий спосіб творчості змістів.

У цьому світі ШІ виступає не лише інструментом, а активним виробником змісту, здатним впливати на культурні процеси. Генеративні моделі створюють тексти, візуальні образи, синтезують інформацію, формують інформаційні наративи. Це означає, що ШІ стає актором зміни інфосфери, хоча й не суб'єктом у філософському сенсі.

Ще один аспект становлення нової культурної реальності, пов'язаний з поширенням в духовно-інтелектуальному житті стану постправди (post-truth) [5]. Це соціокультурна та політична ситуація, в якій об'єктивні факти менш впливають на формування громадської думки, ніж апеляції до емоцій та особистих переконань. Власне, це не так поширення брехні та омани, скільки реальність, в якій правда перестала бути головним аргументом. Замість неї віддають перевагу тому, що здається правдою, тому, що відчувається правильним, або відповідає наявній картині світу.

Результатом такої духовної практики стає атмосфера всебічної релятивізації картини світу. На цьому тлі алгоритмічна логіка інфосфери через «бульбашки фільтрів» та інформаційну перевантаженість підриває саму основу суб'єктності – здатність до критичної рефлексії. У цих умовах свобода формувати нові смисли ризикує виродитися у вільну гру готових, алгоритмічно підібраних конструктів. Тобто замість посилення суб'єктності, технології створюють прецедент її «тихій ерозії» – коли здатність до автономного мислення поступається місцем адаптації до потоків неперевіреної інформації.

Водночас зазначимо, що алгоритмічна логіка – це не лише науково-технічний продукт. Вона існує як інструмент «м'якої сили», що активно використовують великі корпорації та держави для досягнення своїх цілей. Для корпорацій такою ціллю є максимізація уваги та збору даних, де людина виступає як джерело поведінкового капіталу. Для держав – це засіб управління суспільною думкою, формування бажаних наративів та мікрокерування соціальною поведінкою.

У цьому контексті, «тиха ерозія» суб'єктності виявляється не випадковим побічним ефектом, а логічним результатом дії цих стратегій. Економіка уваги отримує вигоду від керованої, емоційно-реактивної особистості, здатної на тривалу скролінг-активність, але не на глибокий критичний аналіз. Політичні технології, у свою чергу, значно ефективніше працюють з масами, схильними до маніпуляційних впливів через апеляцію до упереджень та страху, а не до розуму. Отже, нинішня архітектура інфосфери, з її акцентом на фільтрацію та персоналізацію, створює середовище, де автономна, рефлексуюча суб'єктність є системно обмеженою. Таргетована реклама, моделювання поведінки населення, системи соціального контролю, алгоритмічні механізми ухвалення рішень – усі ці практики створюють безпрецедентний рівень впливу на громадян. Уразливість людської суб'єктності тут – не природна властивість, а наслідок нової культурної екології, у якій інформаційні технології формують середовище, що «перевантажує» когнітивні та моральні здібності людини.

Описані вище процеси вказують на потребу формування нової рамки філософського мислення. Кіберетика, інформаційна етика, філософія техніки та філософія культури, мають співвідноситися з філософською антропологією. У новій культурній ситуації необхідно: розмежувати агентність ІІІ та людську суб'єктність; зміцнити антропологічні засади критичності, автономії, моральності; продовжувати зміцнювати етику інфосфери, що базується на принципах прозорості, відповідальності та підзвітності; розвивати інформаційну грамотність та стійкість як нову культурну компетентність.

ІІІ має бути інструментом людської творчості, а не чинником антропологічної деградації. Лише крізь призму філософської антропології можна побачити не лише технологічні, але й екзистенційні ставки сучасності.

Отже, **агентність ІІІ** – це феномен функціональної автономії, але не суб'єктності. Сам собою він не становить загрози людській свободі. Реальну небезпеку формує культурно-політичний контекст, де маніпулятивні стратегії великих корпорацій та держав, які прагнуть до максимізації контролю та уваги, посилюються епістемічною кризою постправди. У цих умовах людина, позбавлена інструментів

критичного самозахисту, постає перед ризиком втрати суб'єктності. У відповідь необхідно виробляти не лише технічні регуляції, але й формувати нову філософську культуру, що повертає суб'єктність у центр уваги.

Література

1. Bent, B. The Term ‘Agent’ Has Been Diluted Beyond Utility and Requires Redefinition. *Proceedings of the AAAI/ACM Conference on AI, Ethics, and Society*, 2025. № 8 (1), P. 403–413. URL: <https://doi.org/10.1609/aies.v8i1.36558>

2. Porębski, A., Figura, J. There is no such thing as conscious artificial intelligence. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2025. № 12(1). URL: <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05868-8>

3. Шоріна Т.Г. Філософський аналіз дискурсу інформаційної етики та її морально-практичних дилем. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія*. 2021. № 1(33). С. 74–79. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.33.15647>

4. Шоріна Т. Г. Метафізика інфосфери та етичні виклики генеративного ШІ: новий етичний ландшафт. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія Філософія. Культурологія*. 2025. № 1(41). С. 75–81. DOI:10.18372/2412-2157.41.19855

5. Шоріна Т. Г. Постправда як реальність девальвованої культури в епоху кризи сучасної демократії. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія*. Київ, 2020. № 1(31). С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14838>

6. Luciano Floridi, Fake News and a 400-Year-Old Problem: We Need to Resolve the ‘Post-Truth’ Crisis, *Guardian* (Nov. 29, 2016, 18.42 CET). URL: <https://www.theguardian.com/technology/2016/nov/29/fake-news-echo-chamber-ethics-infosphere-internet-digital>